

ท้าวปิณบุด

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ก้าวไปในบุญ

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — ก.พ. ๒๕๕๒ - มูลนิธิพุทธธรรม พิมพ์เผยแพร่

พิมพ์ครั้งที่

(จัดพิมพ์ครั้งที่)

เล่ม

[*ก้าวไปในบุญ* มีการจัดปรับให้เรียบร้อยขึ้นในการพิมพ์ครั้งที่ ๒๐๖ เมื่อพิมพ์รวมเล่มกับหนังสืออื่นอีก ๓ เรื่อง ในชื่อรวมว่า *บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน* (ม.ย. ๒๕๕๕) สำหรับการพิมพ์ใหม่ ครั้งที่ ๓๕ ซึ่งแยกเล่มนี้ ได้จัดปรับรูปแบบและขัดเกลาอีกขึ้นหนึ่ง; ทั้งนี้ โดยมีข้อมูลที่ใช้งานแล้ว คือ “461103 ก้าวไปในบุญ.doc” ที่ พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินศร จินฺตาปญฺโญ) และข้อมูลแหล่งตรวจสอบ คือ “ก้าวไปในบุญ.txt” จาก คุณวีระ สันติบุรณ]

[ตัวเลข “พิมพ์ครั้งที่ ๒๓๕” นี้ เป็นอย่างต่ำ โดยนับตามหลักฐานเท่าที่พบ - ยังอยู่ระหว่างรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ตัวเลขจริง]

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพิก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

ที่พิมพ์:

อนุโมทนา

สารบัญ

อนุโมทนา

(ก)

ก้าวไปใบบุญ

๑

ไหว้พระพรพราม

๑

แก้ความเข้าใจ ความหมายของบุญ ที่แคบและเพี้ยนไป

๓

ให้ทานอย่างไร จึงจะได้ทำบุญอย่างสมบูรณ์

๖

ไปทำบุญอย่างเดียว แต่ได้กลับมาสามอย่าง

๘

ถ้าจะทำบุญ ก็ควรทำให้ครบทุกความหมาย

๑๐

หนทางที่จะทำบุญ มีอยู่มากมาย

๑๓

ทำบุญ ต้องให้สมบูรณ์ขึ้นไปถึงปัญญา

๑๖

บุญที่แก้แค้นความสุขออกไป

ให้ความมั่งคั่งทั้งแก่ชีวิตของเราและทั่วสังคม

๑๘

โยมทำบุญแล้ว พระก็อนุโมทนา

แต่ถ้าโยมทำบุญเพราะพระชวน อาจจะไม่เสียดอกเนสนา

๒๑

ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าทำอะไร ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ

๒๔

ศึกษาบุญไป ให้ปัญญาพาบุญถึงจุดหมาย

กลายเป็นบุญอย่างสูงสุด

๒๘

ก้าวไปในบุญ*

ไหว้พระประธาน

ญาติโยมจัดงานทำบุญบำเพ็ญกุศลกันวันนี้ โดยปรารภเรื่องอาตมภาพ แต่ก็ได้ขอให้ขยายความหมายเป็นงานบุญสำหรับอุโบสถและวัดนี้ทั้งหมด ในโอกาสที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมาถึงปีที่ครบ ๕ นับแต่ที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ และบัดนี้ได้มีเสนาสนะสำคัญเกิดขึ้น ซึ่งเพิ่งสร้างเสร็จ คือ อุโบสถหลังที่โยมจัดพิธีทำบุญนี้ อันเป็นผลงานร่วมกันของญาติโยม

พร้อมทั้งพระประธาน ที่เพิ่งหล่อเสร็จเรียบร้อย แล้วนำมาประดิษฐานในวันที่ ๗ มกราคม และปิดทองเสร็จเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ที่ผ่านมา

พระประธานนี้ก็สร้างเกือบไม่ทัน เพราะที่วัดนี้ออกจะจู้จี้มาก ไปดูและแก้ไขเท่าไรก็ไม่พอใจสักที ช่างปั้นใหม่ให้จนในที่สุดดูเหมือนปั้นรวมทั้งหมด ๕ องค์ จึงได้องค์นี้ ซึ่งได้ทราบว่ายอมพอใจทั่วกัน

แต่ก่อนนั้นก็ยังมีข้อแย้งกันอยู่หนึ่ง คือ ตอนหล่อเสร็จแล้วนำมาประดิษฐาน ยังไม่ได้ปิดทอง ก็ทาสีขาวมา โยมก็ชอบมากกว่า งามดีเหลือเกิน

* สัมโมหนิยกถา ในโอกาสที่ญาติโยมจัดงานทำบุญ ในมงคลพรรษ ที่วัดญาณเวศกวัน ตั้งมาจะครบ ๕ ปี มีอุโบสถพร้อมพระประธาน และพระธรรมปิฎกมีอายุครบ ๕ รอบ ณ วันอาทิตย์ ที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๒ ที่วัดญาณเวศกวัน พุทธมณฑล จ.นครปฐม

แต่พอปิดทองไปได้บ้าง โยมก็เริ่มผิตหวังอีก บอกว่า ตอนเป็นหลวงพ่อกับ ขาว งามกว่ามาก เป็นปัญหาเนื่องจากแสงสะท้อนเป็นเงาแวววาว

อย่างไรก็ดี ตอนนี้สถาปนิกบอกว่าจะทดลองนำสโปตไลท์สามดวงหรือ ห้าดวงมาฉายส่องลงดูว่า จะช่วยให้แก้ไขปัญหาเรื่องเงาสะท้อนออกไปได้แค่ไหนเพียงใด และจะต้องสร้างฐานเสริมถาวรอีก เพราะแท่นซุกซึ่งข้างล่างใหญ่ ตอนนี้นำฐานชั่วคราวซ้อนไว้ จะต้องทำใหม่ ถ้าแก้ปัญหามาโดยจัดสโปตไลท์ส่อง ได้ที่ดีแล้ว และออกแบบฐานใหม่โดยฝังสโปตไลท์เข้าไปในฐานนั้น ก็ยังเป็น ความหวังว่าจะแก้ปัญหาลักษณะนี้ได้ และทำให้ดูเหมาะสมยิ่งขึ้น

พระประธานนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ เป็นเครื่องสื่อพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และที่เราย้ำกันมากก็คือ พระมหากรุณาคุณ

เวลาที่พระประธาน ได้กราบไหว้วันฆัสการ ก็ทำให้จิตใจของเราเบิกบานผ่องใส มีความสุข เราอาจมีจิตใจว่า วุ่นเดือดร้อน ชวนมาจากบ้าน หรือจากที่อื่นๆ ภายนอก พอเข้ามาที่วัดแล้ว เห็นพระประธาน จิตใจของเราสบาย นั่นก็คือพุทธคุณเกิดผลแก่จิตใจของเรา คือ เมตตาเกิดมีผล ทำให้จิตใจของเราสบาย มีความสุข มีปีติ คือความอิ่มใจ และมีความสงบ

พูดโดยทั่วไป พระพุทธรูปนั้น เราสร้างให้มีลักษณะสงบ ยิ้มด้วยเมตตา และมีลักษณะหลุดพ้น เป็นอิสระ ไม่ยึดติดในโลก คือ ท่านพำนักอยู่นั่นเอง แต่เป็นที่พึ่งแก่เรา ถ้าพระพุทธรูปสื่อพุทธคุณอย่างนี้ได้ ก็จะเกิดผลต่อจิตใจของผู้คนฆัสการ ทำให้เกิดบุญกุศล อย่างน้อยก็เกิดปสาทะ ซึ่งเป็นบุญข้อแรกที่จะมีขึ้นในจิตใจของพุทธศาสนิกชน ในเวลาสัมผัสพระศาสนา เริ่มแต่ได้พบเห็นพระสงฆ์ ตามหลักที่ว่า *สมณานัญจ ทสฺสนํ* การเห็นสมณะเป็นอุตุมมงคล เมื่อเห็นสมณะ ก็ทำให้จิตใจผ่องใส

นี่เป็นจุดสำคัญที่บุญกุศลตั้งต้นได้ เพราะถ้าจิตใจไม่ผ่องใส คือชวนมัวเศร้าหมอง บุญก็เกิดยาก และความผ่องใสของจิตใจก็เป็นบุญอยู่แล้วในตัว

แก้ความเข้าใจ ความหมายของบุญ ที่แคบและเพี้ยนไป

บุญกุศลนี้ มีทางทำให้เกิดขึ้นได้มากมาย แต่ข้อสำคัญอยู่ที่จิตใจของโยมเอง แต่เมื่อเราต้องการให้จิตใจผ่องใส อะไรจะมาช่วยทำให้ผ่องใสได้ ตอนนี้อาอาศัยพระประธาน แต่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า มีวิธีปฏิบัติหลายอย่างที่จะทำให้เกิดบุญกุศล

วันนี้จึงขอพูดเรื่องบุญนิดๆ หน่อยๆ เพราะคำว่าบุญเป็นคำสำคัญในพระพุทธศาสนา และเวลานี้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “บุญ” ก็แคบมาก หรือบางทีก็ถึงกับเพี้ยนไป

แง่ที่ ๑ ยกตัวอย่าง ที่ว่าบุญมีความหมายแคบลงหรือเพี้ยนไปนี้ เช่น เมื่อเราพูดว่าไปทำบุญทำทาน โยมก็นึกว่าทำบุญคือถวายข้าวของแก่พระสงฆ์ บุญก็เลยมักจะจำกัดอยู่แค่นั้น คือการให้ แล้วก็ต้องถวายแก่พระเท่านั้นจึงเรียกว่า บุญ ถ้าไปให้แก่ชาวบ้าน เช่นให้แก่คนยากจน คนตกทุกข์ได้ยากไว้ เราเรียกว่าให้ทาน

ภาษาไทยตอนหลังนี้ จึงเหมือนกับแยกกันระหว่างทำบุญกับให้ทาน ทำบุญ คือถวายแก่พระ ให้ทาน คือให้แก่คนยากผู้ลำบาก โดยเฉพาะคนตกทุกข์ได้ยาก

เมื่อเพี้ยนไปอย่างนี้นานๆ คงต้องมาทบทวนกันดู เพราะความหมายที่เพี้ยนไปนี้กลายเป็นความหมายในภาษาไทยที่บางที่ยอมรับกันไปจนคิดว่าถูกต้องด้วยซ้ำ แต่พอตรวจสอบด้วยหลักพระศาสนาแล้ว ก็ไม่จริง เพราะว่าทานนั้นเป็นคำกลางๆ

การถวายของแก่พระ ที่เราเรียกว่าทำบุญนั้น เมื่อว่าเป็น ภาษาบาลี จะเห็นชัดว่าท่านเรียกว่าทานทั้งนั้น แม้แต่ทำบุญอย่าง ใหญ่ที่มีการถวายของแก่พระมากๆ เช่น ถวายแก่สงฆ์ ก็เรียกว่า สังฆทาน ทำบุญทอดกฐิน ก็เรียกว่ากฐินทาน ทำบุญทอดผ้าป่าก็ เป็น บังสุกุลจีวรทาน

ไม่ว่าถวายอะไร ก็เป็นทานทั้งนั้น ถวายสิ่งก่อสร้างในวัด จนถวายทั้งวัด ก็เรียกเสนาสนทาน หรือวิหารทาน ทานทั้งนั้น

ในแง่นี้ จะต้องจำไว้ว่า ทานนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการ ทำบุญ เมื่อเราพูดว่าทำบุญ คือ ถวายของพระ บุญก็เลยแคบลง มาเหลือแค่ทานอย่างเดียว ลืมนี้ไปว่ายังมีวิธีทำบุญอื่นๆ อีก หลายอย่าง นี่ก็เป็นแง่หนึ่งละ

แง่ที่ ๒ ก็คือความแคบในแง่ที่เมื่อคิดว่า ถ้าให้แก่คนตก ทุกข์ได้ยากหรือแก่ชาวบ้านก็เป็นทานแล้ว ถ้าเข้าใจเลยไปว่า ไม่ เป็นบุญ ก็จะยุ่งกันใหญ่ ที่จริง ไม่ว่าจะให้แก่ใคร ก็เป็นทาน และเป็น บุญทั้งนั้น จะต่างกันก็เพียงว่าบุญมากบุญน้อยเท่านั้นเอง

การวัดว่าบุญมากบุญน้อย เช่นในเรื่องทานนี้ ท่านมีเกณฑ์ หรือมีหลักสำหรับวัดอยู่แล้วว่า

๑. ตัวผู้ให้ คือทายกทายิกา มีเจตนาอย่างไร
๒. ผู้รับ คือปฎิคาหก มีคุณความดีแค่ไหน
๓. วัตถุ หรือของที่ให้ คือไทยธรรม^๑ บริสุทธ^๒ สมควร เป็น ประโยชน์เพียงใด

^๑ ไทยธรรม มาจากภาษาบาลีว่า *เทยยธมม* แปลว่า สิ่งที่จะพึงให้ หรือของที่ควรให้

ถ้าปฏิคาหก คือผู้รับ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมความดี ก็เป็นบุญมากขึ้น

ถ้าปฏิคาหกเป็นคนไม่มีศีล เช่นเป็นโจรผู้ร้าย เราก็ได้บุญน้อย เพราะดีไม่ดี ให้ไปแล้ว เขากลับอาศัยผลจากของเราให้ เช่นได้อาหารไปกินแล้ว ร่างกายแข็งแรง ก็ยิ่งไปทำการร้ายได้มากขึ้น กลับเกิดโทษ

วัตถุสิ่งของที่ถวาย ถ้าบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต เป็นของที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าแก่ผู้รับไป สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับนั้น เช่น ถวายจิวรแก่พระสงฆ์ แต่ให้เสื้อแก่คฤหัสถ์ เป็นต้น ก็เป็นบุญมาก

ส่วนตัวผู้ให้ ก็ต้องมีเจตนาที่เป็นบุญเป็นกุศล ตั้งใจดี ยิ่งถ้าเจตนา นั้นประกอบด้วยปัญญา ก็มีคุณสมบัติดีประกอบมากขึ้น ก็ยิ่งได้บุญมาก

เป็นอันว่า การให้เป็นทานทั้งสิ้น ไม่ว่าจะถวายแก่พระหรือจะให้แก่คฤหัสถ์ชาวบ้าน จึงต้องมาทบทวนความหมายกันใหม่ ว่า

๑. ได้บุญ ไม่ใช่เฉพาะถวายแก่พระ
๒. บุญ ไม่ใช่แค่ทาน

ให้ทานอย่างไร จึงจะได้ทำบุญอย่างสมบูรณ์

ที่นี้ก็มาดูว่า บุญนั้นแค่ไหน การทำบุญ ท่านเรียกว่า บุญกิริยา หรือเรียกยาวว่า บุญกิริยาวัตถุ คือเรื่องของการทำบุญ ญาติโยมที่คุ้นวัดจะนึกออกว่า บุญกิริยาวัตถุ มี ๓ อย่าง คือ

๑. ทาน การให้ เพื่อแผ้ว แบ่งปัน
๒. ศิล การประพาสสุจริต มีความสัมพันธ์ดีงาม ไม่เบียดเบียนกัน
๓. ภาวนา ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เจริญปัญญา

ทาน ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ศิล ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง ภาวนา ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง และสูงขึ้นไปตามลำดับด้วย

ศิลเป็นบุญที่สูงกว่าทาน ภาวนาเป็นบุญที่สูงกว่าศิล แต่เราสามารถทำไปพร้อมกันทั้ง ๓ อย่าง

เหตุใดจึงเรียกการถวายของแก่พระที่วัดว่าเป็นการทำบุญ แต่ให้แก่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นทานเฉยๆ เรื่องนี้อาจเกิดจากการที่ว่า

๑. เวลาเราไปถวายแก่พระที่วัด เราไม่ใช่ถวายทานอย่างเดียวเท่านั้น คือ ในเวลาที่เราไปถวายสิ่งของเครื่องไทยธรรม หรือทำอะไรที่วัดนั้น นอกจากทานเป็นอยู่ที่ ๑ แล้ว

๒. ศิลเราก็ได้รักษาไปด้วย คือ เราต้องสำรวมกายวาจาอยู่ในระเบียบแบบแผนวัฒนธรรมประเพณี เรื่องมารยาทอากัปกิริยา และการสำรวมวาจาต่างๆ นี้ เป็นศิลทั้งสิ้น และเวลานั้นเรางดเว้นความไม่สุจริตทางกายวาจา ความไม่เรียบร้อย การเบียดเบียนทุกอย่างทางกายวาจา เราละเว้นหมด เราอยู่ในกายวาจาที่ดีงาม ที่ประณีต ที่สำรวม ที่ควบคุม นี่คือการเป็นศิล

๓. ในด้านจิตใจ จะด้วยบรรยากาศของการทำบุญก็ตาม หรือด้วยจิตใจที่เรามีความเลื่อมใสตั้งใจไปด้วยศรัทธาก็ตาม จิตใจของเราก็ตั้งงามด้วย เช่น มีความสงบ มีความสดชื่น เบิกบานผ่องใส มีความอิมใจ ตอนนี่เราก็ได้ภาวนาไปด้วย

ยิ่งถ้าพระได้อธิบายให้เข้าใจในเรื่องการทำทานนั้นว่า ทำเพื่ออะไร มีประโยชน์อย่างไร สัมพันธ์กับบุญหรือการปฏิบัติธรรมอื่น ๆ อย่างไร ฯลฯ เรามองเห็นคุณค่าประโยชน์นั้น และมีความรู้ความเข้าใจธรรม เข้าใจเหตุผลต่างๆ มากขึ้น เราก็ได้ปัญญาด้วย

ด้วยเหตุที่ว่ามานี้ ก็จึงกลายเป็นว่า เมื่อเราไปที่วัดนั้น แม้จะไปถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้หมดทุกอย่าง ทานเราก็ทำ ศีลเราก็พลอยรักษา ภาวนาเราก็ได้ ทั้งภาวนาด้านจิตใจ และภาวนาด้านปัญญา

เพราะฉะนั้น เมื่อเราไปที่วัด ถ้าเราปฏิบัติถูกต้อง เราจึงไม่ได้ถวายทานอย่างเดียว แต่เราได้มาครบ

ตอนแรกเรที่ตั้งใจไปถวายทานอย่างเดียว แต่เมื่อไปแล้ว เราได้มาครบทั้งสาม

ที่นี้ เราจะบอกว่า เราไปถวายทานมา เราก็พูดไม่ครบ ก็เลยพูดว่าเราไปทำบุญ เพราะว่าเราได้ทั้งสามอย่าง

ที่ว่ามานี้ ก็เป็นเหตุให้การถวายทานอย่างเดียว กลายเป็นมีความหมายเป็นทำบุญ (ครบทั้งสามอย่าง)

เมื่อโยมเข้าใจอย่างนี้แล้ว ต่อไป เวลาไปถวายทานที่วัด ก็ต้องทำให้ได้บุญครบทั้ง ๓ อย่าง คือ ถวายทานอย่างเดียว แต่ต้องให้ได้ทั้งศีล ทั้งภาวนาด้วย อย่างนี้จึงจะเรียกว่า “ทำบุญ” ที่แท้จริง

ไปทำบุญอย่างเดียว แต่ได้กลับมาสามอย่าง

คราวนี้เราก็มาตรวจสอบตัวเองว่า ทานของเราได้ผล สมบูรณ์ไหม เริ่มตั้งแต่ด้านจิตใจว่า เจตนาของเราดีไหม

เจตนาที่ท่านยังแยกออกไปอีกเป็น ๓ คือ

๑. **บุพเจตนา** เจตนาที่ก่อนให้ คือตั้งแต่ตอนแรก เริ่มต้นก็ตั้งใจดี มีความเลื่อมใส จิตใจเบิกบาน และตั้งใจจริง แข็งแรง มีศรัทธามาก ต่อไป

๒. **มุกฺกณเจตนา** ขณะถวายก็จริงใจจริงจัง ตั้งใจทำด้วยความเบิกบานผ่องใส มีปัญญา รู้เข้าใจ

๓. **อปราปรเจตนา** ถวายไปแล้ว หลังจากนั้น ระลึกขึ้นเมื่อไร จิตใจก็เฝ้าห้อมส่องใส่ว่า ที่เราทำไปนี้ดีแล้ว ทานนั้นเกิดผลเป็นประโยชน์ เช่น ได้ถวายบำรุงพระศาสนา พระสงฆ์จะได้มีกำลังแล้วท่านก็จะได้ปฏิบัติศาสนกิจ ช่วยให้พระศาสนาเจริญออกงามมั่นคง เป็นปัจจัยให้สังคมของเราอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

นึกขึ้นมาเมื่อไร ก็เฝ้าห้อมปลื้มใจ ท่านใช้คำว่า “อนุสรณ์ด้วยโสมนัส”

ถ้าโยมอนุสรณ์ด้วยโสมนัสทุกครั้งหลังจากที่ทำบุญไปแล้ว โยมก็ได้บุญทุกครั้งที่ย้อนุสรณ์นั้นแหละ คือ ระลึกขึ้นมาคราวไหน ก็ได้บุญเพิ่มคราวนั้น

นี่คือเจตนา ๓ กาล ซึ่งเป็นเรื่องสำหรับ *ทายก*

ส่วน **ปฏิบัติ** คือผู้รับ ถ้าเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรมต่างๆ มาก ก็ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศลมาก เพราะจะได้เกิดประโยชน์มาก

อย่างพระสงฆ์นี้ เมื่อเป็นผู้ทรงศีล ทรงไตรสิกขา ท่านก็สามารถทำให้ทานของเราเกิดผลงอกเงยออกไปกว้างขวาง เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ช่วยให้ธรรมแผ่ขยายไปในสังคม ให้ประชาชนอยู่ร่มเย็นเป็นสุข และดำรงพระศาสนาได้จริง

ส่วน **ไทยธรรม** คือวัตถุที่ถวาย ก็ให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาโดยสุจริต สมควรหรือเหมาะสมแก่ผู้รับ และใช้ได้เป็นประโยชน์

นี่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่จะใช้พิจารณาตรวจสอบ และต้องพยายามอย่างที่สุดไปแล้วว่า แม้ว่าเราจะไปทำทานอย่างเดียว ก็ต้องให้ได้ทั้งศีล ทั้งภาวนามาด้วย

เมื่อทำได้แบบนี้ จึงจะเรียกว่าทำบุญกันจริงๆ ชนิดพูดได้เต็มปาก มิฉะนั้นโยมก็จะได้แค่ไปถวายทานเฉยๆ แล้วก็ไปเรียกอ้อมอ้อมว่าทำบุญ

เพราะฉะนั้น ถ้าโยมไปวัดแล้วบอกว่า ฉันไปทำบุญมา ก็จะต้องตรวจดูด้วยว่า เอ.. ที่จริง เราได้แค่ทานหรือเปล่า หรือว่าเราได้ครบเป็นบุญเต็มจริงๆ

ถ้าเป็นบุญ ก็คือได้ครบทั้ง ๓ ประการ ทั้งทาน ทั้งศีล ทั้งภาวนา

ถ้าจะทำบุญ ก็ควรทำให้ครบทุกความหมาย

ถึงตอนนี้ ก็เลยถือโอกาสเล่าความหมายของ “บุญ” นิด
หน่อย คำว่า “บุญ” นั้น มาจากศัพท์ภาษาบาลีว่า “ปุญญ”

ปุญญะ นี้แปลว่าอะไรบ้าง

๑. บุญ แปลว่า *ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด* ใจของเรา
กำลังเศร้าหมอง ชุ่มมัวมา พอทำบุญ อย่างเช่นถวายทาน เพียง
เริ่มตั้งใจ จิตใจของเราก็สะอาด บริสุทธิ์ผ่องใสขึ้น

การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ก็คือ กำจัดสิ่งเศร้าหมองที่
เรียกว่ากิเลสทั้งหลายออกไป

เริ่มตั้งแต่ทาน ก็กำจัดความโลภ ความเห็นแก่ตัว ความมี
ใจคับแคบตระหนี่หวงแหน ความยึดติดลุ่มหลงในวัตถุสิ่งของ ทำ
ให้จิตใจเป็นอิสระ พร้อมทั้งจะก้าวต่อขึ้นไปในคุณความดีอย่างอื่น
หรือเปิดช่องให้นำเอาคุณสมบัติอื่นๆ มาใส่เพิ่มแก่ชีวิตได้ ทำให้
ชีวิตจิตใจเฟื่องฟูขึ้น

คนที่ทำบุญ คือทำความดี จิตใจก็จะเฟื่องฟูขึ้นในคุณงาม
ความดี เพิ่มพูนคุณสมบัติที่ดีๆ ให้แก่ชีวิตจิตใจของตน

บุญนั้น มีมากมาย เดี่ยวจะพูดต่อไป ยิ่งเราทำบุญมาก เรา
ก็เพิ่มคุณสมบัติที่ดีให้แก่ชีวิตของเรามาก

ภาษาสมัยนี้มีคำหนึ่งว่า “คุณภาพชีวิต” คนสมัยโบราณ
เขาไม่ต้องมีคำนี้ เพราะเขามีคำว่า “บุญ” อยู่แล้ว

คำว่า "บุญ" นี้ครอบคลุมหมด ทำบุญทีหนึ่ง ก็เพิ่มคุณสมบัติให้กับชีวิตของเราทีหนึ่ง ทั้งคุณสมบัตินี้ในกาย ในวาจา และในใจ ของเราทีหนึ่ง ประณีตขึ้น วาจาของเราทีหนึ่ง ประณีตขึ้น จิตใจของเราทีหนึ่ง ประณีตขึ้น ปัญญาของเราทีหนึ่ง ประณีตขึ้น ดีเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ

๒. บุญ แปลว่า *ทำให้เกิดภาวะน่าบูชา* บุญนั้นทำให้น่าบูชา คนที่มีบุญก็เป็นคนที่น่าบูชา เพราะเป็นคนที่มีคุณธรรม มีความดี ถ้าไม่มีคุณความดีก็ไม่น่าบูชา

ที่ว่าน่าบูชา ก็คือ ยกย่อง หรือเชิดชู คนที่ทำบุญทำกุศล จิตใจดีงาม มีคุณธรรมมาก ก็เป็นคนที่น่าเชิดชู น่ายกย่อง แล้วก็ทำให้เกิดผลที่น่าเชิดชูบูชาด้วย

ไปๆ มาๆ เดี่ยวจะพูดความหมายของบุญมากไป ขอบพูดเพียงเป็นตัวอย่าง ให้เห็นว่า ที่จริงศัพท์เหล่านี้มีความหมายมากหลายประการ

ความหมายอีกอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ คือ *บุญนั้นเป็นชื่อของความสุข* พอทำบุญแล้ว จิตใจก็สุข เอิบอิ่ม เป็นความสุขที่ประณีตลึกซึ้ง

การทำบุญเป็นความสุขที่มีผลระยะยาว ไม่เหมือนอาหารที่รับประทาน หรือสิ่งภายนอกที่บำรุงบำเรอกาย พอผ่านไปหมด ก็หาย ความสุขก็สิ้นไป บางที พอนึกใหม่ กลายเป็นทุกข์ เพราะมันไม่มีเสียแล้ว มันขาดไป ต้องหาใหม่

แต่บุญเป็นสุขที่เข้าไปถึงเนื้อตัวของจิตใจ เป็นความสุขที่เต็มอิ่ม ทำให้เกิดปีติในบุญ และเมื่อเราทำไปแล้ว มันก็ไม่หมด นึกถึงเมื่อไร ก็ใจเอิบอิ่มผ่องใสเรื่อยไป เป็นความสุขที่ยั่งยืนยาวนาน

อีกประการหนึ่ง บุญ เป็นสิ่งที่พึงศึกษา พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ศึกษาบุญ

พุทธพจน์มีอยู่ชั้ดว่า (พ.อิติ.๒๕/๒๐๐/๒๔๑) “บุญเมวโส สิกขเยย” แปลว่า คนนั้น “พึงศึกษาบุญ”

คำว่า “ศึกษา” ก็คือ ฝึกขึ้นมา ทำให้ได้ให้เป็น ให้ก้าวหน้า เจริญงอกงามขึ้นไปในความดีและในคุณสมบัติทั้งหลายนั่นเอง หมายความว่า บุญนี้เราต้องทำให้เพิ่มขึ้นและประณีตขึ้นเรื่อยๆ

อย่างที่พูดเมื่อกี้ว่า บุญเป็นคุณสมบัติ เป็นความดี ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง รวมไปถึงทางปัญญา เราต้องเพิ่มโดยฝึกขึ้นมา

เมื่อฝึกกายวาจา ฝึกจิตใจ ฝึกปัญญา ชีวิตของเราก็พัฒนา ประณีตงอกงามขึ้นเรื่อย เรียกว่าเป็นการพัฒนาชีวิตหรือพัฒนาตนเอง นี่แหละ พูดสั้นๆ คำเดียวว่า “บุญ”

เพราะฉะนั้น บุญนี้ อย่าไปยุติหรือหยุดอยู่ เราต้องศึกษาบุญ มีบุญอะไร มีคุณสมบัติความดีอะไรที่ควรจะทำเพิ่ม เพื่อให้ชีวิตของเราดีขึ้น และทำให้เกิดประโยชน์กว้างขวางออกไป ก็ก้าวต่อไป มิฉะนั้นเราจะติดอยู่ จมอยู่ หรือว่าชะงักตันอยู่กับที่เท่าเดิม

คนที่ทำบุญ ไม่ควรจะติดอยู่เท่าเดิม แต่ควรจะก้าวหน้าไปในบุญ

นี่เป็นความหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบุญ นำมาพูดพอให้เห็นแนวทาง ความจริงนั้น แต่ละอย่างยังสามารถขยายออกไปได้มาก แต่ให้เห็นเค้าว่าตั้งต้นอย่างนี้

หนทางที่จะทำบุญ มีอยู่มากมาย

ได้บอกเมื่อทำบุญนั้นมีมาก การทำบุญไม่ใช่เฉพาะทานเท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยสรุปอย่างสั้นที่สุดว่ามี ๓ คือ บุญ กิริยาวัตร ๓ ได้แก่

๑. ทาน

๒. ศีล

๓. ภาวนา

อย่างที่พูดไว้ตอนต้นแล้ว

ที่นี่ ต่อมา พระอรรถกถาจารย์^๑ คงอยากจะให้ญาติโยมเห็นตัวอย่างมากๆ ท่านจึงขยายความให้กว้างออกไปอีก เพื่อเห็นช่องทางในการทำบุญเพิ่มขึ้น ท่านจึงเพิ่มเข้าไปอีก ๗ ข้อ รวมเป็น บุญกิริยาวัตร ๑๐ ซึ่งขอนำเอามาทบทวนกับญาติโยม ในฐานะที่เป็นผู้ทำบุญอยู่เสมอ ต่อจากบุญ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา

๔. **อปเจยณมัย** ทำบุญด้วยการให้ความเคารพ มีความอ่อนโยน สุภาพอ่อนน้อม ให้เกียรติแก่กัน เคารพยกย่องท่านผู้มีความเป็นผู้ใหญ่ ผู้สูงด้วยคุณธรรมความดี เป็นต้น หรือที่นิยมกันในสังคมของเรา เคารพกันโดยวิยวุฒิ ซาติวุฒิ และคุณวุฒิ แต่ในทางพระศาสนาถือว่า คุณวุฒิสำคัญที่สุด

^๑ พระอรรถกถาจารย์ คือ พระอาจารย์ผู้เรียบเรียงคัมภีร์อธิบายความหมายของพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก

อุปถัมภ์นั้ ก็เป็นบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการโน้มใจไปในทางที่จะฝึกตน และเป็นการช่วยกันรักษาสังคมนั้ ให้เราอยู่กันด้วยความรู้สึกที่จะเอื้อเพื่อ ทำให้มีความสงบร่มเย็น

ถ้าในสังคมไม่มีการให้เกียรติ ไม่มีความเคารพกัน ก็จะวุ่นวายมาก จิตใจก็จะแข็งกระด้าง โน้มไปในทางที่จะกดจะข่มกัน คอยจะก้าวร้าว กระทบกระทั่งกันเรื่อย

แต่พอเรามีความเคารพ ให้เกียรติแก่กัน มีความสุภาพอ่อนโยน จิตใจของเราก็นุ่มนวล โน้มเข้าไปในทางของการฝึกตน การเป็นอยู่ร่วมกันก็ดี บรรยากาศก็ดี ดั่งดงาม เป็นสุข บุญก็เกิดขึ้น

๕. *ไวยาวัจจมัย* ทำบุญด้วยการช่วยเหลือ รับใช้ บริการ คนไม่มีเงิน ก็ไม่ใช่ว่าทำบุญไม่ได้ ไวยาวัจจมัยกุศลนี้ ทำได้ทุกคน

อย่างสมัยก่อนนี้ ก็นิยมมาลงแรงช่วยกันในเวลาว่างส่วนรวม โดยเฉพาะสังคมไทยสมัยก่อน มีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เวลาว่างงานวัด ชาวบ้านก็มาลงแรง ช่วยเหลือ รับใช้ ทำอะไรต่ออะไรคนละอย่างสองอย่าง ให้กิจกรรมส่วนรวมที่วัดนั้นสำเร็จด้วยดี

วันนี้ก็เป็นตัวอย่าง หลายท่านมาทำบุญด้วยไวยาวัจจมัยกุศล ชนิดพรรณนาได้ไม่มีที่สิ้นสุด คือมาช่วยเหลือรับใช้บริการ บำเพ็ญประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ ทหารเรือ ทหารทั้งหลาย หรือว่าเด็กๆ นักเรียน ตลอดจนจรรยาตโยมก็มาทำกันทั้งนั้น

ย้อนหลังไปก่อนวันนี้ ก็มาช่วยกันปลูกต้นไม้ มาทำความสะอาด มาทำถนน ฯลฯ ตลอดจนมาช่วยถ่ายรูปเก็บไว้ ทั้งหมดนี้ก็เป็นไวยาวัจจมัยกุศล

พูดสั้นๆ ว่ามาช่วยกัน คือเจตนาที่จะมาบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือ รับใช้ บริการ ทำกิจส่วนรวมให้สำเร็จ เป็นบุญอีกแบบหนึ่ง

๖. **ปัตติทานมัย** ทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญ หมายความว่า ให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในบุญ หรือในการทำบุญด้วย

เวลาเราทำความดีอะไรสักอย่าง ก็ไม่หวงแหนไว้ เราเปิดโอกาสให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมบุญ ด้วยการทำความดีด้วยกัน ทั้งผู้มาร่วม และผู้ให้โอกาส ก็ได้บุญเพิ่มทั้งสองฝ่าย

คนที่ให้เขาร่วม ตัวเองบุญก็ไม่ได้ลดลง เดียวจะนึกว่าคนอื่นมาแย่งบุญ เปล่า กลับยิ่งได้มากขึ้น

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า คนที่ทำบุญด้วยตน กับคนที่ทำบุญด้วยตนแล้วยังชวนคนอื่นมาทำด้วยนั้น คนหลังได้บุญมากกว่า เมื่อให้ส่วนร่วมแก่ผู้อื่นมาทำความดีด้วยกัน บุญกุศลก็ยิ่งเพิ่มมาก

๗. **ปัตตานุโมทนามัย** ทำบุญด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ คือพลอยชื่นชมยินดี หรือแสดงความยินดี ยอมรับ เห็นชอบในการทำความดี คือในการทำบุญของผู้อื่น เมื่อเขาทำบุญ ทำความดี เราก็พลอยชื่นใจอนุโมทนาด้วย

อย่างสมัยก่อนนี้ เวลาญาติโยมไปทำบุญที่วัด ก็อาจจะเดินผ่านบ้านโน้นบ้านนี้ พอเดินผ่านบ้านนี้ เห็นคนที่รู้จักกัน ก็บอกว่า ชันไปทำบุญมานะ แบ่งบุญให้ด้วย บ้านที่ได้ฟังก็บอกว่า ขอโมทนาด้วยนะ นี่คือคติปัตตานุโมทนา

การอนุโมทนาบุญนี้ เป็นการฝึกนิสัยจิตใจ ให้เราพลอยยินดีในการทำความดีของคนอื่น ไม่ซึ่งเคียดริษยาหรือหมั่นได้ แต่ให้มีจิตใจชื่นบานด้วยการเห็นคนอื่นทำความดี

เมื่อเราพลอยชื่นบานกับการทำความดีของคนอื่น อนุโมทนาด้วย เราก็ได้บุญด้วย นี่คือนิยามบุญที่เกิดจากการอนุโมทนา

ทำบุญ ต้องให้สมบุญขึ้นไปถึงปัญญา

๘. *กรรมสวนมัย* ทำบุญด้วยการฟังธรรม ธรรมะเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เรามีปัญญา ทำให้เรามีหลักในการประพฤติปฏิบัติและดำเนินชีวิตที่ดี

ถ้าเราไม่อ่านไม่ฟัง ไม่รู้จักหาความรู้ ไม่ถามไถ่ ไม่มีการฟังธรรม ไม่อ่านหนังสือธรรมะ ความก้าวหน้าในธรรมของเราอาจจะชะงัก แล้วการเจริญในบุญก็จะเป็นไปได้ยาก จึงต้องมีข้อนี้มาช่วย

ท่านสอนให้มีกรรมสวนมัย คือทำบุญด้วยการฟังธรรม ซึ่งจะทำให้รู้หลัก มองเห็นช่องทางแม้แต่ในการทำบุญเพิ่มขึ้นอีก รวมทั้งให้รู้จักหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ เจริญปัญญา

๙. *กรรมเทศนามัย* ทำบุญด้วยการแสดงธรรม การแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ก็เป็นบุญ

แต่ในเวลาแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟัง ต้องตั้งใจให้ถูกต้อง ท่านว่า ถ้ามีเจตนาหาลาก หาเสียง ถือว่าเจตนาไม่ดี มุ่งที่ผลส่วนตัว จะไม่มีผลมาก แต่ถ้าตั้งใจเจตนาว่า เราจะแสดงธรรมไปเพื่อให้โยมได้รู้เข้าใจถูกต้อง ให้มีสัมมาทิฐิ ให้โยมได้รับประโยชน์ ให้โยมได้พัฒนาชีวิตขึ้นไป ผู้ที่แสดงธรรมก็ได้บุญด้วย

ถึงโยมก็เหมือนกัน ก็ทำบุญข้อกรรมเทศนามัยนี้ได้ โดยนำธรรมไปบอก ไปเผื่อแผ่ ไปสอนลูกสอนหลาน ให้รู้จักสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ให้เขาเจริญในทาน ศีล ภาวนาด้วย

เริ่มตั้งแต่ไปแนะนำในครอบครัวของตัวเอง ทำบุญกับลูกกับหลานก็ได้ ด้วยกรรมเทศนามัยนี้

ยิ่งถ้าเป็นเรื่องที่ยาก หรือเขาไม่เคยสนใจ เราก็ได้ฝึกตัวเอง หาทางที่จะสอนที่จะแนะนำอธิบายให้ได้ผล ทำให้เขามีปัญญา ทำให้เขาทำดี เป็นคนดีได้ เราเองก็ปลื้มใจ ได้พัฒนา ก็ยิ่งได้บุญมาก

๑๐. **ทิวสุทฺถุกรรม** ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือทำ ความคิดความเข้าใจให้ถูกต้อง

ความเห็นถูกต้องนี้ ต้องทำกันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ควรพิจารณาตรวจสอบกิจกรรมทุกอย่างว่า เราทำด้วยความรู้ เข้าใจถูกต้องหรือเปล่า

เริ่มตั้งแต่เมื่อทำทาน ก็พิจารณาว่า เราทำด้วยความเข้าใจ ถูกต้องไหม เรื่องนี้เป็นไปได้มากกว่า โยมหลายท่านอาจจะทำด้วยความเข้าใจผิดอยู่ก็ได้

ไม่ว่าอะไร เช่นอย่างรักษาศีล บางทีก็รักษาไปตามตัวบท พหุญชนะ หรือตามที่ยึดถือกันมา ไม่เข้าใจจริง เมื่อเราไปฟังธรรม เราก็มาปรับความเห็นของตัวเองให้ถูกต้อง แล้วการทำบุญข้ออื่นๆ ก็ จะพลอยถูกต้องไปด้วย

เพราะฉะนั้น เรื่องทิวสุทฺถุกรรม หรือการทำความเห็นให้ตรง ให้ถูกต้องนี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ต้องพัฒนาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องประกอบอยู่

ทั้งหมดนี้รวมเป็น ๑๐ ข้อ แต่ใน ๑๐ ข้อนี้ ที่เป็นหลัก ก็คือ ทาน ศีล ภาวนา ส่วนที่เติมมา ๗ ข้อนั้น เป็นการขยายจาก ๓ ข้อ ต้น เพื่อให้เห็นความหมายและช่องทางที่จะทำบุญเพิ่มขึ้น

บุญที่แผ่แผ่ความสุขออกไป ให้ความงอกงามทั้งแก่ชีวิตของเราและทั่วสังคม

ข้อที่ขยายเพิ่มขึ้นนั้น *อป/จาคนมัย* กิติ *ไวยวัจจมัย* กิติ อยู่ในหมวดศีล คือ การที่มีความสุภาพ อ่อนโยน นบไหว ให้เกียรติแก่กัน และการช่วยเหลือรับใช้บริการ ก็เป็นเรื่องด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม จึงเป็นเรื่องของศีล จัดอยู่ในหมวดศีล

ตอนนี้เรียกว่า “สงเคราะห์” คือจัดประเภท

ต่อไป *ปัตติทานมัย* การให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น หรือให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมบุญ นี้จัดอยู่ในทาน

จะเห็นว่า ทานมีความหมายกว้าง ไม่ใช่เฉพาะให้ของเท่านั้น แต่การให้ความมีส่วนร่วมในการทำความดี หรือให้โอกาสผู้อื่นร่วมทำความดี รวมทั้ง *ปัตตานุโมทนา* อานุโมทนาบุญที่ผู้อื่นทำ คือให้ความร่วมใจในการที่ผู้อื่นทำความดี ก็เป็นบุญในการให้ชนิดหนึ่งเหมือนกัน จึงอยู่ในหมวดทานด้วย

ต่อไป ข้อ ๘. *ธรรมสวนมัย* ฟังธรรม กิติ ข้อ ๙. *ธรรมเทศนามัย* แสดงธรรมแก่ผู้อื่น กิติ รวมอยู่ในข้อ ๓ คือ ภาวนามัย เพราะเป็นการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา โดยเฉพาะปัญญาซึ่งจะไปส่งผลแก่ข้อสุดท้ายด้วย

ข้อสุดท้าย คือ *ทิวสุทฺถุกรรม* ท่านบอกว่าเข้ากับทุกข้อ เวลาทำบุญทุกอย่าง ให้มีทิวสุทฺถุกรรมประกอบ คือมีความเห็นที่ถูกต้องด้วย มิฉะนั้นบุญของเราก็จะบกพร่อง

บกพร่องเพราะอะไร เพราะบางทีเวลาทำบุญนั้น ใจของเราซึกหนึ่งได้บุญ แต่อีกซึกหนึ่งมีโลภะเป็นต้นปนอยู่ นึกถึงบุญ แต่ใจมีความโลภตั้งไว้ พะวงอยากได้ผลตอบแทนโน่นนี่ อย่างนี้ บุญก็ได้ แต่บาปก็พ่วงมาด้วย เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังเหมือนกัน

แต่ถ้าเรามี ทิฏฐุชุกกรรม ประกอบอยู่ คอยทำความเห็นให้ตรง ก็จะไม่แก้ปัญหานี้ได้ คือทำบุญด้วยความรู้เข้าใจที่ตรงชัดว่า ทานนี้ทำเพื่ออะไร เมื่อรู้เข้าใจได้ความเห็นถูกต้อง บุญของเราก็สมบูรณ์ แล้วบุญนั้นจะมีความหมายที่ครบ ภาย วาจา จิต ปัญญา

กายก็ทำ ชัดอยู่แล้ว วาจาก็เปล่ง เช่น ชักชวนกัน บริรักษากัน จิตก็สงบผ่องใส มีเจตนาประกอบด้วยศรัทธาเป็นต้น ปัญญาก็มีความรู้เข้าใจ ว่าสิ่งที่ตนทำนี้ ทำเพื่ออะไร ควรทำอย่างไร ยิ่งถ้ามองเห็นความหมาย ความมุ่งหมายที่แท้ และคุณประโยชน์ชัดเจนแล้ว ก็จะมีจิตใจกว้างขวาง และบุญกุศลก็ยิ่งเพิ่ม

อย่างเวลาทำทานนี้ เราดูเข้าใจมองเห็นว่า ที่เราถวายภัตตาหาร และถวายทุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่อะไร โยมลองถามตัวเอง แล้วก็มองเห็นว่า พระสงฆ์ท่านมีหน้าที่เล่าเรียนพระธรรมวินัย มีหน้าที่ที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยที่ได้เล่าเรียนนั้น แล้วก็มีหน้าที่ที่จะเผยแผ่พระสั่งสอนธรรม อ้อ...ท่านมีหน้าที่ใหญ่ ๓ อย่างนี้

การที่เราถวายปัจจัยแก่พระสงฆ์นี้ ก็เพื่อให้ท่านมีกำลังไปทำศาสนกิจ คือหน้าที่ ๓ อย่างนั้น เมื่อท่านทำหน้าที่สามอย่างนั้น ตัวท่านเองก็เจริญงอกงามในไตรสิกขาด้วย ธรรมะที่ท่านได้รู้ได้เรียนมาก็จะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไปด้วย

แล้วเป็นอย่างไร พระศาสนาของเราก็อยู่ได้ โดยเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชนอย่างแท้จริง การที่เราทำบุญนี้ จึงเป็นการช่วยดำรงพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง

ถึงตอนนี้โยมก็รู้ว่า บุญของเราไม่ได้อยู่เฉพาะแค่พระองค์ที่เราถวายเท่านั้น แต่บุญไปถึงพระศาสนาทั้งหมด

เมื่อพระศาสนาอยู่ได้ ธรรมก็อยู่ได้ แล้วธรรมก็เผยแพร่ออกไป ก็เกิดเป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อประชาชนได้รู้เข้าใจ ประพฤติปฏิบัติธรรม สังคมก็ร่มเย็นเป็นสุข

สังคมที่อยู่ได้นี้ ก็เพราะยังมีคนประพฤติปฏิบัติธรรม รู้ธรรมกันอยู่บ้าง อย่างน้อยก็ยังพอประดับประดองกันไป

เมื่อโยมนี้กว่า ทานที่เราถวายนี้ ให้แก่พระองค์เดี๋ยวนี้ มีผลไปถึงพระพุทธศาสนาและประชาชนทั่วสังคมทั้งหมดด้วย

เมื่อมองด้วยความเข้าใจอย่างนี้ ใจก็ยิ่งปลอดโปร่งกว้างขวาง มีปีติอิ่มใจ นึกขึ้นมาเมื่อไร ก็ยังมีความสุข นี่แหละที่เรียกว่า *ทิฐิสุทธกรรม* เกิดจากมีปัญญาประกอบเข้ามา บุญก็ยิ่งกว้างขวาง

ยิ่งกว่านั้น ต่อไปมันจะเป็นปัจจัยให้เราเห็นทางทำบุญที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ว่าทำบุญอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์เกิดคุณค่ากว้างขวาง โยมก็จะได้ *วิโยทาน* คือทานที่เกิดจากการวิจยขึ้นมาด้วย คือพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงให้ทาน

ทั้งหมดนี้ก็ขอนามากล่าวให้โยมได้ฟัง ในเรื่องวิธีทำบุญ ซึ่งที่จริงไม่มีที่สิ้นสุด เพราะมีเรื่องสมควรทราบอีกมาก แต่เราฟังกันไปทีละน้อยๆ ก็เห็นแนวทางปฏิบัติในการทำบุญมากขึ้นทุกทีๆ

โยมทำบุญแล้ว พระก็อนุโมทนา แต่ถ้าโยมทำบุญเพราะพระชวน อาจจะเสีียงอนสนา

เวลาโยมทำบุญเสร็จแล้ว พระก็จะอนุโมทนา ที่ว่าอนุโมทนา ก็คือ แสดงความพลอยยินดีด้วยกับโยมที่ได้ทำบุญ เพราะโยมทำดีงามถูกต้องแล้ว พระก็ยอมรับ หรือแสดงความเห็นชอบ

ในการอนุโมทนานั้น พระก็จะบอกว่า บุญที่ทำนี้เกิดผล เกิดอานิสงส์อย่างไร ทานมีผลอย่างไร ศีลมีผลอย่างไร ภาวนามีผลอย่างไร เราเรียกสั้นๆ ว่า “อนุโมทนา”

แต่อนุโมทนานี้ พระจะพูดเมื่อโยมทำแล้ว ว่าที่โยมทำ จะเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ มีผลดีทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ดังที่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแสดงอานิสงส์ของบุญไว้ หมายความว่า บุญประเภททานก็ดี บุญประเภทศีลก็ดี บุญประเภทภาวนาก็ดี พระองค์ได้แสดงอานิสงส์ไว้

อานิสงส์นั้น พระพุทธเจ้าตรัสเน้นประโยชน์ที่มองเห็นก่อน แล้วจึงลงท้ายด้วยผลในภพหน้า ว่าตายแล้วไปสวรรค์ เช่นในเรื่องศีล พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัส อานิสงส์ของศีล ๕ ว่า

๑. คนที่มีศีล อาศัยความไม่ประมาท จะทำให้เกิดโรคะได้มาก คนไม่มีศีล อย่างคนที่เต็มไปด้วยอบายมุข ย่อมปล่อยชีวิตตกต่ำ มัวหมกมุ่นวุ่นวายมัวเมาในเรื่องของสิ่งเหลวไหล จึงไม่เอาใจใส่ ไม่ขยันทำมาหากิน เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท ก็เสี้อมทรัพย์อัปชีวิต

แต่คนที่มีศีล เว้นจากทุจริต เว้นจากอบายมุขและเรื่องชั่วช้าเสียหายแล้ว เมื่อมีความไม่ประมาท ก็ขยันหมั่นเพียรทำงาน ใจอยู่กับการประกอบอาชีพ ก็ทำให้เกิดโภคะได้มาก

๒. กิตติศัพท์อันดีงามก็ระบือไป คนที่ประพฤติดีมีศีล มีความสุจริต คนก็นิยมชมชอบ

ยิ่งในสังคมปัจจุบันนี้ ต้องถือเป็นสำคัญมากกว่า ทำอย่างไรจะหาคนที่มีศีล คือคนสุจริตมาบริหารบ้านเมือง ถ้าคนไหนมีศีลสุจริต มีความบริสุทธิ์ มีความซื่อสัตย์ ก็ได้กิตติศัพท์ดีไปด้านหนึ่ง

แต่ไม่ได้หมายความว่าทั้งหมด อย่างน้อยด้านศีลก็ได้ กิตติศัพท์เป็นเครื่องประดับรองรับตัวเองขึ้นมา เป็นฐานที่สำคัญ

๓. ความมีศีลทำให้มีความแก้แค้น ถ้าเรามีศีล เป็นคนประพฤติซื่อสัตย์สุจริตแล้ว จะเข้าสมาคมไหน ก็มีความแก้แค้นไม่ครั้นคร้าม

๔. เวลาตายก็มีสติ ไม่หลงตาย ต่อจากนั้น

๕. ข้อสุดท้าย ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์

อานิสงส์ ๕ ข้อของความมีศีลนี้ เป็นตัวอย่าง พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์แบบนี้ พระก็อาจจะเอามาเทศน์ หรือพูดขยายให้โยมฟังว่า ทำบุญแล้วเกิดผลอะไร มีอานิสงส์อย่างไร

เมื่อได้ฟัง ได้รู้เข้าใจผลดีของการประพฤติปฏิบัติชอบ ก็ทำให้โยมมีจิตใจขึ้นบานผ่องใส บุญก็จะมากขึ้น เพราะเกิดความเข้าใจ มีปัญญาประกอบด้วย ยิ่งมั่นใจ และใจยิ่งเข้มแข็งมีกำลังสว่างใส

แต่ถ้าพระไปพูดก่อน คือไปพูดให้โยมทำบุญ โดยชวนว่า โยมทำโน่นทำนี่ที่นี่แล้วจะได้ผลมากมายอย่างนี้ๆ ชักเข้าหาตัว ก็กลับตรงกันข้าม

ที่ว่าตรงข้าม คือ ถ้าโยมทำบุญก่อน แล้วพระพูดถึงผลดีที่หลัง นี่เป็น **อนุโมทนา**

แต่ถ้าพระพูดก่อนเพื่อให้โยมถวาย ก็กลายเป็นเสียงต่อ
อเนสนา

“อเนสนา” แปลว่าการแสวงหาลาภ หรือหาเลี้ยงชีพ โดยทางไม่ถูกต้อง ทางพระถือว่าเป็นมิจฉาชีพ

คำว่า “มิจฉาชีพ” นี้ใช้ได้ทั้งพระทั้งคฤหัสถ์

สำหรับพระ มิจฉาชีพก็ได้แก่การกระทำจำพวกที่เรียกว่า อเนสนา เช่น พูดล่อ พูดจูง หรือเลียบเคียงให้โยมมาถวายของหรือบริจาคอะไรต่างๆ อย่างนี้เสียงมาก

บอกกันง่ายๆ ก็ใช้คำสั้นๆ ว่า ถ้าพูดทีหลัง เป็นอนุโมทนา แต่ถ้าพูดก่อน เสียงต่ออเนสนา

ตามปกตินั้น พระได้แต่อนุโมทนาเมื่อโยมทำบุญแล้ว อันนี้ โยมควรทราบไว้

ทำบุญ ทำที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าทำอะไร ถ้าทำเป็น ก็ได้บุญ

เวลาทำบุญ เราสามารถทำทั้ง ๓ อย่างพร้อมกันอย่างที่ว่าแล้ว ซึ่งก็ควรจะเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่ว่าต้องทำเฉพาะทานหรือเฉพาะศีล หรือเฉพาะภาวนา ควรทำที่เดียวพร้อม ๓ อย่างเลย

อย่างที่ย้ำไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า โยมมาถวายทานที่วัด อย่าให้ได้แต่ทานอย่างเดียว ต้องให้ได้ศีล ได้ภาวนาด้วย พร้อมกันหมด เราจึงจะพูดได้เต็มปากว่า “ทำบุญ”

มิฉะนั้น เราจะได้แค่ส่วนหนึ่งของบุญ คือทานเท่านั้น

ไม่ว่าทำอะไร ก็ทำบุญ ๓ อย่างได้พร้อมกัน ไม่เฉพาะไปถวายทานที่วัด เพื่อให้ได้บุญเขตที่ยอดเยี่ยม แม้แต่ในการประกอบกิจการงานท่านยังอธิบายไว้เลยว่า อาชีพการงานทั้งหลายที่ญาติโยมทำกันนี้ ก็ทำบุญไปด้วยกันพร้อมทั้ง ๓ อย่างได้

ดังเช่นว่า ในการทำอาชีพการงานนั้น พอได้เงิน โยมก็คิดตั้งใจขึ้นมาว่า โอ...นี่เราได้ทรัพย์เพิ่มขึ้นแล้ว เราจะเอาทรัพย์นี้ส่วนหนึ่ง ไปให้ท่าน ทำบุญกุศล ช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ ทำให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา พอคิดอย่างนี้ จิตใจดีงามผ่องใส ท่านเรียกว่าทานเจตนาเกิดขึ้น ขณะทำอาชีพอยู่นั้น ก็ได้ ทำทาน ไปด้วย

เวลาทำการงานนั้น ทำด้วยความตั้งใจให้เป็นไปโดยสุจริต ทำงานให้เป็นไปตามหน้าที่ของอาชีพ ให้ถูกต้องตามจรรยาบรรณ ทำด้วยความตั้งใจตรงตามหน้าที่ของตน โดยสัตย์สุจริต เวลานั้นก็เรียกว่าได้ *รักษาศีล*

เวลาทำงาน ฝึกใจของตัวเองไปด้วย มีความเพียรพยายาม มีสมาธิ ทำจิตใจของเราให้สงบ ให้มีสติ แม้จะมีอารมณ์ กระตบกระทั้งเข้ามารบกวน ก็ฝึกใจให้สงบมั่นคงได้ รักษาเมตตา ไมตรี และความมีใจแผ่ใส่ออกไป

อย่างนี้ก็เรียกว่าได้ ทำภาวนา ไปในตัว ภาวนาอย่างนี้เป็น ส่วนจิต

สูงขึ้นไปอีก ยังสามารถทำภาวนาในส่วนปัญญาด้วย คือ ทำงานด้วยวิจยญาณ พิเคราะห์ไตร่ตรองเหตุผลที่จะให้ได้ผลดี ว่าทำงานอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ที่แท้จริง

สูงขึ้นไปอีก ในภาวนาส่วนปัญญานั้น เมื่อทำงานไป มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นไป ของเหตุการณ์ที่ดี ของผู้คนที่ พบเห็นเกี่ยวข้องที่ดี รู้จักพิจารณา รู้จักมนสิการ ก็เกิดความรู้ความ เข้าใจโลกและชีวิตนี้มากขึ้น มองโลกด้วยความเข้าใจรู้เท่าทัน และ วางท่าที่ได้ถูกต้อง

ยกตัวอย่าง เช่น คุณหมอต้อต้องสัมพันธ์กับคนไข้ มองคนไข้ คนโน้นเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ คนนั้นหน้าบึ้ง คนนี้หน้ายิ้ม คนนี้พูดไปแล้วเข้าใจดี คนนี้พูดไปแล้วไม่เอาไหน คนนั้นกำลังใจ เข้มแข็งดี คนนี้ไม่มีกำลังใจ เราก็ได้รู้เห็นชีวิตและอาการของผู้คนที่ เป็นไปต่างๆ

เมื่อรู้จักมอง คือมองเป็นประสบการณ์ที่เราได้มีโอกาสพบ เห็น ไม่มองในแง่เป็นอารมณ์ที่มากกระทบตัวตน ก็เกิดความเข้าใจ โลกและชีวิตตามความเป็นจริง ว่าโลกนี้เป็นอย่างนี้ ชีวิตเป็นอย่างนี้

พอมองอย่างนี้ มีความรู้เข้าใจอย่างนี้ ในจิตใจ แทนที่จะเกิดความรู้สึกไม่ดี ก็เกิดปัญญา ทำให้วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ได้ปัญญาภาวนาอีก

อย่างเป็นผู้สื่อข่าวนี้ก็ชัด เมื่อมาที่วัด หรือไปหาข่าวที่ไหน

๑. ทำด้วยความตั้งใจว่า เราจะเผยแพร่ข่าวสาร คือให้ข่าวสาร หรือให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เมื่อตั้งใจอย่างนี้ก็เป็นที่าน คือไม่ใช่คิดแต่เพียงว่าเรามาทำอาชีพ จะได้เงินเท่าไร ทำอย่างไรจะได้เงินมากๆ ถ้าคิดแบบนี้แน่นอนอย่างเดียว บุญก็ไม่เกิด

แต่ในเวลาทำงาน ถ้าเรามีจิตใจเกื้อกูล หวังดีต่อผู้อื่น โดยตั้งใจว่า เราจะหาข่าวสารให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน ที่จะได้รู้ข้อมูลมีปัญญามากขึ้น เมื่อตั้งใจอย่างนี้ ข้อ ๑ คือ ทาน มาแล้ว

๒. ทำหน้าที่ของเราโดยซื่อสัตย์สุจริต เราจะลงข่าวให้ถูกต้อง ให้ตรงตามความเป็นจริง ไม่ให้มีการบิดเบือน ไม่ให้ผิดพลาด จะทำโดยสุจริต นี้ คือ มาแล้ว

๓. ต่อไป เวลาเราไปทำข่าวนี้ อาจจะมีการกระทบกระทั่ง คนฝ่ายนั้นฝ่ายนี้อาจจะไม่พอใจ แต่ไม่ว่าจะมีอะไรกระทบกระทั่งมา เราจะฝึใจของเราให้มั่นคง ไม่กลัววาม

ถ้าเราฝึใจของเราให้เข้มแข็งมั่นคงได้ รับกระทบได้ทุกอย่าง สามารถตั้งตัวอยู่ในสติที่มั่นคง ดำรงกิริยาอาการที่ดีไว้ได้ นี้ เราได้แล้วนะ ภาวนาด้านจิต

ส่วนปัญญาภาวนานั้นแน่นอน อาชีพของเราเกี่ยวกับข้อมูลความรู้และการใช้ปัญญา เป็นแดนของการพัฒนาปัญญา

ในขั้นนี้ หรือด้านนี้ ก็คิดมุ่งไปว่า เราจะพยายามทำงาน ข่าวสาร ให้เป็นไปด้วยวิจรรณญาณ เลือกลงประเด็นที่เป็นสาระ จับ ประเด็นให้ถูก ฯลฯ สื่อกออกไปให้เกิดประโยชน์ทางปัญญาอย่าง แท้จริง นี่ก็ได้ *ภาวนาด้านปัญญา*

แต่ปัญญาภาวนาอย่างสำคัญ ที่ผู้สื่อข่าวมีโอกาสได้มาก ดูเหมือนจะมีโอกาสมากกว่าคนอื่น ๆ ก็คือ นักข่าวนั้น ได้พบเห็น ผู้คนหลากหลายหลาย ต่างพวก ต่างหมู่ ทุกชั้น-เพศ-วัย ทุกอาชีพ มี นิสัยใจคอและพฤติกรรมต่างๆ กัน มีความดีความชั่วไม่เหมือนกัน ความคิดเห็นก็ต่างๆ กัน และเหตุการณ์ก็แปลกๆ มากมาย

ทุกอย่างที่ได้ผ่านพบนั้น ถ้ารู้จักไตร่ตรองพิจารณามอง ด้วยท่าทีที่ถูกต้อง ก็จะทำให้เข้าใจผู้คน ทำให้มองเห็นความจริง ของโลกและชีวิต แล้วก็ทำให้สามารถวางใจต่อสิ่งต่างๆ ได้ดี จิตใจ จะโปร่งโล่งเป็นอิสระ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ด้วย

ตามที่ว่ามานี้ ผู้สื่อข่าวจึงได้ทำทั้งทาน ทั้งศีล และภาวนา เป็นอันว่า ที่พระท่านพูดไว้ ทางที่จะให้ทานมีเยอะ เรื่อง บุญก็มากมายครอบคลุมไปหมด รวมทั้งคำว่า “คุณภาพชีวิต” ก็ อยู่ในบุญหมด คนโบราณจึงไม่ต้องหาคำอะไรมาพูด เขาใช้คำ เดียวว่า “บุญ” ก็จบเลย เพราะมันคลุมหมดทุกอย่าง

ฉะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่พวกเราเอง อย่าไปทำให้มันแคบ เวลานี้ คำว่า “บุญ” มีความหมายแคบลง เหลือชนิดเดียว

ถึงตอนนี้ เมื่อทำด้วยปัญญา มีความเข้าใจ ชัดใน ความหมาย ก็ทำได้ถูก ผลของบุญก็จะเพิ่มพูนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศึกษาบุญไป ให้ปัญญาพาบุญถึงจุดหมาย กลายเป็นบุญอย่างสูงสุด

พูดมายืดยาวแล้ว ควรจะจบได้ ขออย่าข้อสุดท้ายที่ว่า **ทิวสุชุกรม** ควรให้มีประกอบกับการทำบุญทุกครั้ง เพราะมันเข้าได้ทุกข้อ

เริ่มแต่ทำบุญช้อทาน เราก็มีทิวสุชุกรม เช่น ถ้ามั่นใจตัวเองว่า เรามีความเห็นถูกต้องใหม่ในการทำบุญ เราเข้าใจถูกต้องใหม่ อย่างน้อยรู้ว่าการทำทานมีความมุ่งหมายเพื่ออะไร

พระพุทธเจ้าสอนให้เรารู้ว่า ถ้าเราจะถวายสังฆทาน คุณค่าประโยชน์จุดมุ่งหมายของมันอยู่ที่ไหน เมื่อพิจารณาอย่างนี้

๑. ใจของเราจะกว้างสว่างสดใส และบุญก็ได้เพิ่มขึ้น
๒. เราจะพัฒนาก้าวสูงขึ้นไป จะไม่จมติดอยู่แค่เท่าเดิม

เป็นอันว่า **ทิวสุชุกรม** นี้ เป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง วันนี้ นำมาพูดเป็นเค้าไว้ให้โยมทราบ ว่า ต้องพยายามให้ประกอบกับการทำบุญทุกอย่าง ให้เป็นการกระทำที่มีความเข้าใจรู้เห็นถูกต้อง แล้วก็ปรับพิธีของเราอยู่เสมอ

การที่จะปรับพิธีได้ถูกต้อง ก็คือ ต้องเรียนรู้อยู่เสมอ ต้องฟังต้องอ่านธรรมอยู่เสมอ

ขอพูดเพิ่มอีกนิดหนึ่งสั้นๆ ว่า บุญนี้ท่านยังแบ่งอีกว่า มี ๒ ประเภท คือ **โอปธิกบุญ** กับ **นริฐธิกบุญ** หรือ **อโนปธิกบุญ**

โอบิถิกบุญ แปลว่า บุญที่ยังมีอุปธิ ยังก่อให้เกิดชั้นๆ หมายความว่า เป็นบุญของคนที่อยู่ในโลก ซึ่งจิตใจยังหวังผลอย่างนั้นอย่างนี้ อยู่ ยังเป็นบุญที่ระคนด้วยกิเลส ท่านยอมให้สำหรับญาติโยม

แต่ท่านเตือนไว้ อย่าลืมนะว่า เราจะต้องเดินหน้าต่อ เพื่อไป ให้ถึงนิรูปิถิกุศล ซึ่งเป็นอนิโอบิถิกบุญ

นั่นคือบุญที่ไม่ประกอบด้วยอุปธิ อันเป็นบุญที่บริสุทธิ์ เกิด จากเจตนาที่ไม่มีกิเลส มีความผ่องใส ทำด้วยจิตใจบริสุทธิ์จริงๆ ตรงตามความมุ่งหมาย คือทำเพื่อความมุ่งหมายของบุญนั้นแท้ๆ ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ เข้ามาครอบงำ หรือแอบแฝง

แต่การที่จะฝึกให้ไม่มีโมหะนี้ ต้องทำไปเรื่อยๆ อย่าหยุดก็ แล้วกัน ขอให้เดินหน้าไป แล้วก็จะถึงบุญที่จะทำให้เราหมดอุปธินี้แน่นอน

บุญตัวสำคัญ ก็คือปัญญา

“บุญ” คือ **บุญญะ** แปลว่า ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ แต่บุญจะ ชำระจิตใจได้จริง ก็ต้องมาถึงขั้นปัญญา จึงจะชำระด้วยวิปัสสนา ให้สะอาดได้จริง ฉะนั้น บุญจึงรวมคำว่าปัญญาอยู่ด้วย และบุญ ขั้นสูงสุดก็จึงมาถึงปัญญา มาเป็นปัญญา

ในที่สุด **บุญญะ** กับ **ปัญญา** ก็จึงมาบรรจบกัน

ถ้าโยมทำอะไรแล้ว ได้ทั้งบุญญะ ได้ทั้งปัญญา พระพุทธศาสนา ก็เดินหน้าในตัวโยม และโยมก็เดินหน้าในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้น เมื่อทำบุญไป ก็อย่าให้ได้เฉพาะบุญญะ แต่ ให้ได้ปัญญาด้วย ให้บุญญะกับปัญญามาบรรจบกัน

แล้วสุดท้าย ปัญญาจะมาเป็นตัวทำให้บุญของเรานี้มีผล
สมบูรณ์อย่างแท้จริง จนกระทั่งกลายเป็นบุญสูงสุด ที่เป็นนิรूपิ

วันนี้ ก็เลยพูดมายืดยาวพอสมควร ในเรื่องบุญ เพื่อให้เห็น
ตัวอย่างว่า เรื่องของถ้อยคำ และกิจกรรมที่เราทำในพระพุทธศาสนา
นี้ ยังมีอะไรที่ควรจะศึกษาอีกมาก

ท่านจึงบอกให้ศึกษาบุญ ดังที่ตรัสไว้ในพระสูตรซึ่งแสดง
บุญกิริยาวัตต์ว่า *บุญกิริยาวัตต์* มีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. ทานมัย บุญกิริยาวัตต์
๒. ศีลมัย บุญกิริยาวัตต์
๓. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตต์

แล้วพระองค์ก็ตรัสเป็นคาถาสรุปท้ายยาวหน่อย เริ่มด้วย
ท่อนต้นที่บอกว่า *บุญญเมว โส สิกฺขะยฺย* บุคคลนั้นพึงศึกษาบุญ คือ
เรียนรู้ฝึกทำให้ก้าวหน้าออกงามเพิ่มพูนต่อไป อย่าหยุดอยู่แค่บุญ
ที่เราทำอยู่เป็นทุนเท่านั้น บุญจึงจะเกิดผลสมบูรณ์อย่างที่กล่าวมา

ได้แสดงธรรมกถาเรื่องบุญมาพอสมควรแก่เวลา ขอ
อนุโมทนาคุณโยมทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ได้มาปรรภ
เหตุการณ์หนึ่งซึ่งจะเรียกว่ากรณีตุ๊กตาแบ่ง หรืออะไรก็ได้แล้วแต่
แล้วมาร่วมกันทำบุญขึ้น